

CZU: 336.748.12:330.59(4)"19"

DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.5094956>

EFFECTELE HIPERINFLAȚIEI ASUPRA BUNĂSTĂRII CETĂȚENILOR EUROPENI ÎN SECOLUL AL XX-LEA

*Veaceslav BÂRDAN**, *Alexandru SCUTARU*

**Universitatea Tehnică a Moldovei
Universitatea de Stat din Moldova*

Hiperinflația reprezintă un fenomen care se manifestă prin creșterea exagerată a prețurilor din cauza devalorizării unei monede. De regulă, aceasta apare în urma unor războaie sau a unor puternice recesiuni economice, sociale sau politice. În articol sunt examinate cele mai „spectaculoase” hiperinflații din statele europene și modul cum s-a reflectat în viața cetățenilor. La fel sunt analizate crizele hiperinflaționiste sub aspect evolutiv, precum și cauzele declanșatoare și consecințele asupra economiilor statelor. Sunt examinate și metodele de combatere a acestui fenomen utilizat de diferite state europene în secolul XX.

Cuvinte-cheie: hiperinflație, inflație lunară, denominare, bancnote cu cel mai mare nominal.

EFFECTS OF HYPERINFLATION ON THE WELFARE OF EUROPEAN CITIZENS IN THE 20th CENTURY

Hyperinflation is a phenomenon that manifests itself in the exaggerated rise in prices due to the devaluation of a currency. This usually occurs as a result of wars or strong economic, social or political recessions. The article examines the most “spectacular” hyperinflation in the European countries and how it has been reflected in the lives of citizens. The evolutionary hyperinflationary crises are also analysed, as well as the triggering causes and the consequences on the economies of the states. The methods of combating this phenomenon used by different European states in the 20th century are also examined.

Keywords: hyperinflation, monthly inflation, denomination, paper currency with the highest nominal.

Introducere

Evoluția economică a statelor europene în decursul secolului al XX-lea a cunoscut perioade de ascensiune, dar și perioade de regres. Perioadele de regres adeseori au fost însoțite de unele fenomene economice cu un puternic impact asupra economiilor naționale, precum și asupra cetățenilor în parte. Printre aceste fenomene se numără și hiperinflația, care la modul direct a influențat puterea de cumpărare a salariilor, nivelul bunăstării materiale și al confortului spiritual (hiperinflația afectând puternic numărul personalului angajat la întreprinderi).

Abordări conceptuale privind inflația

Procesele de hiperinflație au un impact negativ asupra nivelului de trai al fiecărei persoane și asupra economiei statului în ansamblu. Cu toate acestea, pentru a înțelege motivele și a urmări posibilele consecințe ale unor astfel de fenomene de criză, este necesar să înțelegem ce este inflația în sine.

Inflația este un proces de majorare în salturi a prețurilor la produse și servicii. În același timp, are loc o depreciere a banilor și o scădere a nivelului venitului real. Deci, cu aceiași bani o persoană poate cumpăra un set mai mic de bunuri decât înainte. Inflația pe termen lung cuprinde toate sectoarele economiei țării, ceea ce o deosebește de creșterea sezonieră a prețurilor pentru un anumit grup de articole.

În funcție de intensitatea manifestării, economiștii disting două grupuri principale de inflație:

1. Târâtoare – creșterea prețurilor nu depășește 10% pe an. Mulți experți consideră, în general, că acest tip de inflație are un efect benefic asupra dezvoltării economiei și stimulează dezvoltarea bazei de producție.
2. Galopantă – creșterea prețurilor are loc într-un ritm alert. Principalul motiv pentru dezvoltarea unei astfel de inflații este că statul eliberează pe piață o cantitate mare de bani suplimentari pentru a acoperi deficitul bugetar [1].

Hiperinflația reprezintă inflația în stadiul critic al manifestării sale. În astfel de situație există o creștere progresivă a prețurilor, care poate ajunge până la 900% pe zi. În același timp, cea mai probabilă prognoză este dezintegrarea completă a sistemului de mărfuri-bani al statului și trecerea la schimbul natural.

Hiperinflația – inflația cu rate ridicate sau extrem de ridicate, care în diferite surse indică criterii diferite. Aceasta poate fi o creștere a prețului de peste 100% în 3 ani (adică, peste 2% pe lună timp de 3 ani); mai mult

de 50% pe lună; de peste 10 ori (+900%) pe an. Hiperinflația este evidențiată ca un tip aparte, deoarece duce la prăbușirea circulației mărfurilor-bani și a sistemului financiar al țării din cauza pierderii încrederii în bani. Banii își pierd rolul natural în economie ca: măsură a valorii, mijloc de circulație, mijloc de acumulare, mijloc de plată. Într-un mediu hiperinflaționist prețurile cresc rapid și constant, iar oamenii încearcă să scape cât mai repede posibil de deprecierea banilor. Perioada de hiperinflație marchează o perioadă de criză în stat. Hiperinflația poate fi însoțită de neplata datoriilor de stat, falimente masive, creșterea maximă a trocului (barterului) și refuzul de a folosi banii, sărăcirea populației din cauza imposibilității de a face economii.

În 1956, Philip Kagan a scris cartea „Monetary Dynamics of Hyperinflation”, considerată adesea primul studiu serios al hiperinflației și al consecințelor acesteia (deși „The Economics of Inflation” de K.Bresciani-Turroni despre hiperinflația germană a fost publicată în limba italiană în 1931). În cartea sa Kagan a definit un episod hiperinflaționist, începând cu luna în care rata lunară a inflației depășește 50% și se termină când rata lunară a inflației scade sub 50% și rămâne așa timp de cel puțin un an. Economiiștii, de obicei, urmează descrierea lui Kagan, conform căreia hiperinflația apare atunci când rata lunară a inflației depășește 50% [2]. În termeni practici, putem aplica termenul de hiperinflație în orice caz în care inflația este suficient de rapidă pentru a submina în mod serios capacitatea banilor de a-și îndeplini funcțiile clasice de mijloc de acumulare, unitate de cont și mijloc de schimb. Acest lucru ar putea începe să se producă la rate ale inflației mult mai mici. O astfel de definiție s-ar aplica în cazuri precum Rusia, Argentina și Bulgaria în anii 1990, chiar dacă inflația din aceste țări ar fi atins doar câteva mii % pe an, cu mult sub 50% pe lună.

Cauzele apariției hiperinflației. Deși ar putea exista o serie de motive pentru o inflație ridicată, aproape toate hiperinflațiile au fost cauzate de deficitele guvernamentale finanțate prin crearea de monedă. Peter Bernholz a analizat 29 de evenimente hiperinflaționiste (urmând definiția lui Kagan) și a concluzionat că cel puțin 25 dintre acestea au fost cauzate în acest mod [3]. O condiție prealabilă pentru hiperinflație este utilizarea banilor de hârtie în loc de monede de aur sau de argint. Majoritatea hiperinflațiilor din istorie, cu câteva excepții, cum ar fi hiperinflația franceză din 1789-1796, a avut loc după utilizarea pe scară largă a monedei fiduciare la sfârșitul secolului al XIX-lea. Hiperinflația franceză a avut loc după introducerea unei monede neconvertibile de hârtie – bancnotele.

În 1789 Senatul francez a emis un decret cu privire la începutul emisiei a 400 milioane livre de hârtie, care erau asigurate de proprietatea clerului, selectat în timpul revoluției. Revoluția Franceză (1789-1799) a venit după o perioadă în care Franța avea datorii substanțiale în urma anilor de război, inclusiv a Războiului de Independență al Statelor Unite. Una dintre politicile economice majore ale Revoluției Franceze a fost naționalizarea terenurilor deținute anterior de Biserica Catolică. Guvernul a emis apoi moneda numită „assignat” pentru ca populația să poată cumpăra acele terenuri. Guvernul a emis prea multe astfel de monede pentru a acoperi deficitul, creând astfel hiperinflație. Până în 1795, volumul monedei emise a ajuns la 40 miliarde. Pentru a normaliza situația, în 1798 ambele monede depreciate au fost retrase și a fost introdusă o nouă monedă, care era asigurată cu aur.

Astfel, aceasta a devenit prima hiperinflație înregistrată oficial, când rata inflației lunare era de 143%. Asemenea rată nu a fost observată decât în secolul al XX-lea.

Hiperinflația apare atunci când există o creștere continuă (și adesea accelerată) a cantității de bani care nu este susținută de o creștere corespunzătoare a producției de bunuri și servicii. Creșterea prețurilor ce rezultă din deprecierea rapidă a banilor creează un ciclu vicios, necesitând un volum din ce în ce mai mare de bani noi tipăriți pentru finanțarea deficitelor guvernamentale. În consecință, atât inflația monetară, cât și cea a prețurilor au loc într-un ritm rapid.

Cauzele apariției hiperinflației le putem găsi într-o formulă simplă numită „ecuația schimbului”: $MV = PQ$. În această ecuație, M = masa monetară, V = viteza de circulație a monedei, P = nivelul prețurilor și Q = volumul bunurilor și serviciilor. Viteza de circulație a monedei reprezintă numărul de acte de vânzare-cumpărare realizate de un semn bănesc într-o anumită perioadă [4]. În mod formal, este definit mai exact ca $V=PQ/M$.

Definirea vitezei ca raport dintre PIB nominal și masa monetară arată clar că ecuația schimbului este o simplă formulă contabilă care nu are o interpretare cauzală internă. Dacă rescriem ecuația în forma $P = MV / Q$, vedem că o creștere a nivelului prețului poate fi cauzată de oricare dintre mai mulți factori: o creștere a ofertei de bani; viteză crescută; scăderea PIB-ului real; sau o combinație a acestora. Putem numi această versiune a ecuației de schimb „ecuația contabilă a inflației”.

Ecuția contabilă a inflației nu ne spune ce cauzează un anumit episod al hiperinflației. De exemplu, în cazul Venezuelei¹, cauza principală este, cel mai probabil, scăderea PIB-ului cauzată de politici economice inepte și însoțită de prăbușirea industriei petroliere a țării. Cu toate acestea, natura explozivă a hiperinflației provine dintr-un set de trei posibile răspunsuri care leagă variabila P din partea stângă a ecuației de inflație de variabilele M, V și Q din dreapta. Rezultatul înseamnă că nu doar rata inflației depinde de rata de schimbare a lui M, V și Q, dar și rata de schimbare a acestor trei determină rata inflației.

Prima cale a relației inverse care acționează prin viteză (V) apare din funcția banilor ca mijloc de acumulare a valorii. Hiperinflația subminează funcția de depozitare a valorii, deoarece face ca banii să piardă o bună parte a puterii de cumpărare, chiar și în câteva zile. În timpul unei perioade de hiperinflație, oamenii în loc să pună salariul la bancă sau pur și simplu să-l țină în buzunar, preferă să-l cheltuie rapid înainte ca prețurile să crească. Economiiștii numesc acest comportament substituția activelor. Nu se mai utilizează conturile bancare ca stoc de valoare temporar și sigur, acestea fiind înlocuite rapid cu un alt activ care își va păstra valoarea. Bunurile de consum curent fiind o alternativă. După ce oamenii s-au aprovizionat cu bunuri de consum, înlocuirea activelor se mută în valută. Oamenii își schimbă, pe cât de repede posibil, rublele, bolivarii sau oricare alte monede în dolari sau euro. Acest lucru s-a întâmplat în Rusia în anii 1990 și se întâmplă până mai dăunăzi în Venezuela, atât timp cât oamenii puteau face rost de dolari sau euro. Guvernul poate încetini substituția activelor prin introducerea controalelor asupra prețurilor de consum (de ex.: sistemul de cartele) și a controalelor asupra schimbului de valută, însă aceste metode au și dezavantajele lor. În primul rând, aceste elemente de administrare au tendința de a fi „neermetice”, deoarece oamenii oricum vor găsi o modalitate de a acumula bunuri și de a schimba valuta. În al doilea rând, controlul crește costurile de administrare a afacerilor și încetinește creșterea economică. În al treilea rând, chiar dacă controalele inițial sunt eficiente, ele creează o inflație camuflată, care se va declanșa și mai puternic atunci când controalele vor fi ridicate sau vor dispărea de la sine. Exact asta s-a întâmplat în Rusia. În timpul perestroicii până la sfârșitul anului 1991, controlul prețurilor a redus inflația la mărimi de o singură cifră, dar din cauza inflației camuflate din ce în ce mai mari, când controalele au fost scoase la începutul anului 1992, inflația a crescut la peste 2000% anuale în doar câteva zile. A doua cale a relației inverse care alimentează hiperinflația este efectul inflației asupra creșterii producției reale. Relația diferă de ceea ce se înțelege prin celebra „curbă Phillips” (Fig.1), conform căreia inflația mai mare este asociată cu șomaj mai mic și, prin urmare, cu o creștere mai rapidă a producției, celelalte condiții rămânând constante. Raportul pozitiv inflație-creștere prezentat de curba Phillips se aplică numai la niveluri relativ moderate ale inflației. Inflația peste medie tinde să fie asociată mai degrabă cu o creștere mai lentă a PIB-ului real și nu cu una rapidă. Datele din anii 1990 constată faptul că ratele inflației foarte mari sunt asociate cu o creștere negativă a PIB-ului.

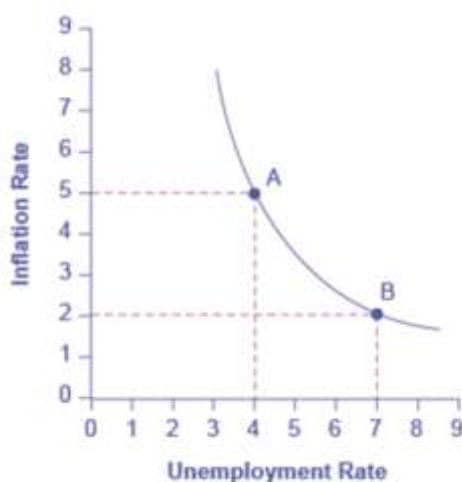

Fig.1 Curba Phillips.

¹ Cel mai recent caz de hiperinflație „spectaculoasă” din lume.

Consecințele hiperinflației. Hiperinflația este caracterizată prin creșteri amețitoare ale prețurilor, cerere de monedă națională scăzută considerabil, o parte importantă din tranzacții efectuându-se sub forma de troc modern (barter) sau în monedă alternativă; prețurile relative devin deosebit de instabile, iar salariul real al unei persoane se reduce lunar cu cca 30%; este produsul unor schimbări radicale în viața economică și politică a țărilor în cauză [5, p.79].

Hiperinflația nu a avut loc niciodată când o marfă a fost utilizată ca bani sau când banii de hârtie urmau să fie schimbați cu o marfă. Blestemul hiperinflației s-a manifestat atunci când oferta de bani nu avea constrângeri naturale și era guvernată de standardul banilor de hârtie. Luând în considerare acest lucru, se dovedește că orice monedă neasigurată este supusă unei inflații violente, deși pentru forma ei hipertrofiată sunt necesare condiții politice și sociale extreme.

Fenomenul de hiperinflație a apărut de 55 de ori pe parcursul ultimului secol, în condițiile în care țările lumii s-au confruntat cu diverse crize economice și lipsind control din partea guvernelor.

Caracteristicile celor mai însemnate hiperinflații. De-a lungul istoriei umane, hiperinflația a afectat în permanență diferite țări. Astfel, exemple ale acestei afecțiuni economice pot fi găsite începând cu Roma antică, imperiile medievale, continuând până în perioada contemporană. Mai jos vom analiza doar câteva exemple semnificative de hiperinflație caracteristice statelor europene în secolul XX.

Ungaria (1922-1927, 1944-1946). Povestea hiperinflației ungare a debutat imediat după destrămarea Imperiului Austro-Ungar, la sfârșitul Primului Război Mondial. În 1922, coroanele austro-ungare au fost înlocuite de coroanele maghiare, însă din cauza haosului economic nu a rezistat prea mult, fiindcă baza financiară a acestor bani a fost semnificativ supraevaluată, cursul de schimb al noii monede a început să scadă practic imediat. Inflația o luase razna și era imposibil de oprit; astfel, guvernul maghiar a decis în 1927 să treacă la o nouă monedă – pengő. În urma reformei, vechea coroană maghiară a fost schimbată cu noua monedă la o rată de 12 500 : 1. Până în 1944, banii noi erau considerați cea mai stabilă monedă din regiune. În 1945-1946 moneda Ungariei pengő a devenit „renumită” prin una dintre cele mai mari rate ale inflației din întreaga istorie a circulației monetare. Când războiul s-a încheiat și moneda pengő a rămas fără acoperire, guvernul Ungariei a decis să imprime bani și să inunde țara cu bancnote – pentru ca oamenii să aibă bani pentru a cumpăra produsele de bază.

A fost o măsură sinucigașă, pentru că pengő intrase pe o pantă descendentă și pasul până la prăpastia economică devenise unul foarte mic. Prețurile o luaseră razna, adică un bun care în septembrie 1945 costa 379 pengő, în ianuarie 1946 costa 72 330 pengő, în februarie 453 886 pengő, în martie 1 872 910 pengő, în aprilie, 35 790 276 pengő, la 31 mai 11 267 miliarde pengő, la 15 iunie 862 miliarde pengő, la 30 iunie 954 trilioane pengő, iar la 7 iulie pentru un dolar se dădeau 3 miliarde pengő, la 15 iulie 1 trilion de miliarde pengő și la 22 iulie 11 trilioane de miliarde pengő. Doar introducerea în august 1946 a unei noi monede – forintul – a făcut posibil stoparea acestui proces.

În conformitate cu Acordul dintre URSS și Ungaria din 20 ianuarie 1945, Uniunea Sovietică a primit dreptul de a emite moneda națională a Ungariei – pengő – în bancnote militare. Bancnotele de pengő militare cu inscripția „A Vöröshadsereg Parancsnoksága” („Comandamentul Armatei Roșii”) aveau valori nominale de la 1 la 1 000 pengő și au fost tipărite în URSS. Emiterea pengő-ului militar a încetat la sfârșitul anului 1945.

După sfârșitul războiului, la 31 august 1945, cursul de schimb al dolarului american către pengő era de 1 320. În acel moment existau bancnote în circulație cu nominalul de 5, 10, 20, 50, 100, 500, 1 000 și 10 000 pengő. Cu toate acestea, guvernul, în condiții dificile de după război, a scăpat de sub control inflația. Până la sfârșitul lunii octombrie 1945, pengő s-a depreciat la 8 200, iar până la sfârșitul anului – la 128 000 per dolar. Bancnotele vechi și-au pierdut valoarea și a trebuit introduse altele noi – cu valori de 100 000, 1 milion și 10 milioane.

Ungurii, foști aliați ai Germaniei naziste, după alungarea trupelor germane, aflați sub ocupația Armatei Sovietice, au votat la alegerile din noiembrie 1945 un partid conservator. Evident, au apărut tensiuni între sovietici și conducerea țării, care însă nu au ameliorat cu nimic situația economică. În plus, nici comuniștii nu aveau vreun interes pentru îmbunătățirea situației economice, dând vina pe guvern pentru situația economică. Fără niciun ajutor din exterior, trebuind să plătească daune de război sovieticilor, care însumau 25-50% din bugetul ungar, statul nu a avut altă soluție pentru a plăti salariile, decât tipărirea a miliarde de pengő.

Pentru a ne putea imagina cât de mulți bani au fost tipăriți atunci, trebuie să luăm în considerare faptul că, în iulie 1945, valoarea totală a bancnotelor emise de Banca Națională a Ungariei a fost de 25 miliarde pengő și a crescut la 1,646 trilioane până în ianuarie 1946, apoi până la 65 milioane de miliarde în mai 1946 și la 47 miliarde de trilioane în iulie 1946.

Pentru a face față deprecierei monedei naționale, guvernul a continuat să introducă noi bancnote cu valori nominale în creștere. Au fost introduse bancnote de 100 milioane și de 1 miliard pengö; în plus, pentru a reduce numărul de zerouri de pe bancnote, un milion de pengö a fost redenumit în 1 milpengö, iar bancnotele au fost emise cu nominalul de 10 000, 100 000 și 1 milion de milpengö (1 trilion pengö). Inflația a ajuns atunci până la aproximativ 400% pe zi, adică prețurile creșteau de 5 ori pe zi, iar bancnotele se devalorizau instantaneu. Prin urmare, în luna mai au existat bancnote cu nominalul de 10 milioane, 100 milioane și 1 miliard de milpengö. La sfârșitul lunii mai o bancnotă de 1 miliard de milpengö (1 cvadrilion pengö) valora doar 2,4 cenți SUA. În cursul următoarei „denominări”, milpengö a fost recunoscut ca o unitate de plată prea mică, în urma căreia a apărut conceptul de B.-pengö (bilion sau 1 miliard pengö). Bancnotele cu valori nominale de 10 000, 100 000, 1 milion, 10 milioane și 100 milioane B.-pengö au apărut rapid și la fel de repede s-au depreciat.

Ulterior, în ianuarie 1946, pentru a stabili situația, a fost introdusă o monedă paralelă – adopengö (pengö fiscal) indexat cu inflația.

Inițial, adopengö a fost egal cu pengö, dar a fost folosit doar de către bănci și guvern ca o unitate de cont mai stabilă, iar până în iulie a aceluiași an echivala 2 000 trilioane pengö. În aceeași lună a fost emisă o bancnotă de 1 miliard de B.-pengö (sextillion, sau miliard de trilioane sau 10^{21} pengö) – cea mai mare bancnotă după nominal de pe Pământ. Hiperinflația în Ungaria a stabilit un record pentru timpul său în ceea ce privește rata lunară a inflației, când în iulie 1946 era de $4,19 \times 10^{16}\%$, adică prețurile se dublau la fiecare 15 ore [6].

Fig.2. 1 miliard de trilioane (10^{21}) pengö în 1946 la sfârșitul hiperinflației în Ungaria, bancnotă cu cea mai mare valoare nominală emisă vreodată în lume.

Adopengö a fost util doar o perioadă scurtă de timp, după care a început să crească față de dolar, iar după 3 luni, la sfârșitul lunii martie, un dolar a fost evaluat la 1 750 000 pengö, sau la aproximativ 40 000 adopengö; adică, de la începutul anului, adopengö aproape că s-a triplat.

Cu toate acestea, ambele valute s-au prăbușit în aprilie 1946. Până la 1 mai dolarul valora 59 miliarde pengö sau 94 milioane adopengö (monedă mai stabilă de 630 de ori).

Tabelul 1

Cursul de schimb al dolarului SUA către pengö

<i>Data</i>	<i>Pengö pentru un dolar</i>
1 ianuarie 1927	5,70
1 ianuarie 1938	5,40
1 martie 1941	5,06
1 iunie 1944	33,51
1 august 1945	1320
1 octombrie 1945	8200
1 noiembrie 1945	108 000
1 decembrie 1945	128 000
1 ianuarie 1946	795 000
1 martie 1946	1 750 000
1 mai 1946	59 000 000 000 ($5,9 \cdot 10^{10}$)
1 iunie 1946	42 000 000 000 000 000 ($4,2 \cdot 10^{16}$)
1 iulie 1946	460 000 000 000 000 000 000 000 000 ($4,6 \cdot 10^{29}$)

În iulie 1946, când autoritățile au încetat să emită pengö obișnuit, adopengö a devenit monedă comună pentru toată lumea – cetățenii simpli puteau să cumpere ceva de ei. Deși până atunci adopengö se depreciașe complet, rata inflației pentru aceasta era încă mult mai mică, iar adopengö a fost retrasă din circulația pur intra-bancară și din circulația generală din iulie 1946. Respectiv, noile bancnote ce apăreau erau deja nominalizate în adopengö – în valori nominale de 50 000, 100 000, 500 000, 1 milion și 10 milioane adopengö. Acest ultim proiect de lege, la rata din 31 iulie, corespundea unui număr gigantic de 20 octilioane (2×10^{27}) pengö, însă valora doar 4,35 cenți SUA.

În cele din urmă, guvernul a rămas fără hârtie de bună calitate pentru imprimarea bancnotelor. Sfârșitul pengö a fost marcat de cea mai mare inflație din istoria lumii. Inflația a fost oprită numai după o lună. La 1 august 1946 a fost introdusă o nouă monedă – forintul. Rata de schimb a fost de 400 000 cvadrilioane (4×10^{29} :1) pengö sau 200 milioane adopengö pentru 1 forint, care este un record mondial absolut pentru toate sistemele monetare din lume. Introducerea forintului în circulație a marcat sfârșitul istoriei celei mai îngrozitoare hiperinflații numerice din lume.

Germania (1923-1924). Către sfârșitul Primului Război Mondial, încheiat la 11 noiembrie 1918 odată cu armistițiul dintre Germania și Antanta, Germania a trebuit să plătească despăgubiri câștigătorilor războiului. Însă, țării nu i s-a permis să plătească în moneda națională de la acea vreme, Papiermark (marca de hârtie), ci a fost nevoită să vândă foarte multe mărci în schimbul unor monede străine cu care își putea plăti datoriile. Tratatul de la Versailles a impus Germaniei o amendă enormă, în valoare de 132 miliarde de mărci (sau 31,4 miliarde de dolari) ca despăgubire pentru provocarea pierderilor și a daunelor aliaților din cauza războiului. Când plățile au ajuns la scadență în vara anului 1921, politica de vânzare a mărcii pentru a cumpăra monede străine la orice preț a condus la hiperinflație; ca urmare a faptului, marca a fost puternic devalorizată. După o primă perioadă de hiperinflație, începând din august 1922, creșterea prețurilor ajunge la niveluri dramatice, spirala inflaționistă accelerându-se odată cu ocuparea bazinului Ruhr de către trupele franco-belgiene în ianuarie 1923, drept urmare a incapacității Germaniei de a mai plăti reparații de război. Oferta de bani din țară a depășit indicatorii dinainte de război de 5 ori, iar prețurile – doar de 2 ori. Devalorizarea mărcii a fost camuflată parțial de sistemul de cartele pentru distribuirea produselor la prețuri micșorate artificial. Inflația a fost încă o noutate pentru germani și acest lucru a contribuit, ulterior, la apariția fenomenului devenit cunoscut sub numele de iluzia banilor. Oamenii tind să accepte, ceva timp, „marca nouă ca pe o marcă veche”, considerând, conștient sau intuitiv, creșterile de preț ca fiind un fenomen temporar. O astfel de iluzie nu poate dura mult. Deja în 1919 creșterea prețurilor a început să depășească cantitatea banilor emiși.

În perioada 1919-1922 rata inflației a fost relativ moderată: până în iulie 1922 oferta de bani a crescut de peste 7 ori față de sfârșitul anului 1918, iar nivelul prețurilor a crescut de 40 de ori, dolarul scumpindu-se de 75 de ori. Acest decalaj poate fi explicat printr-o creștere a vitezei de circulație a banilor, o cerere crescută de valută și printr-o serie de alți factori.

Din iulie 1922 până în iulie 1923 rata inflației a crescut brusc, în urma căreia volumul de bani a crescut de 90 de ori, nivelul prețurilor – de 180 de ori, iar dolarul s-a scumpit de 230 de ori. În perioada iulie-noiembrie 1923 inflația în Germania a atins cifre astronomice: volumul ofertei de bani a crescut de 132 mii de ori, iar prețurile – de 854 mii de ori, dolarul s-a scumpit de peste 400 mii de ori. Astfel, în perioada cea mai cruntă inflația lunară în Germania a fost de 3,25 miliarde %; drept urmare, prețurile se dublau aproape la fiecare 49 de ore. Suma de bani aflată în circulație la sfârșitul anului 1923 – începutul anului 1924 era, conform Reichsbank, de 500 cvintilioane de mărci, valoarea reală a acestora fiind de 150 milioane de mărci în aur. La câteva săptămâni se tipăreau bancnote cu valori nominale tot mai mari, iar nominalul celei mai mari bancnote emise era de 100 trilioane de mărci.

Fig.3. Bancnota cu cel mai mare nominal – 100 trilioane de mărci, emisă de Germania în februarie 1924.

Pe bancnotă este tipărit „100 bilioane”; în Germania de atunci trilion se numea 1 000 de miliarde. Această bancnotă valora mai puțin de 25 de dolari.

Inflația din 1922-1924 a fost rezultatul unor împrumuturi mari pe care guvernul german le-a făcut în timpul Primului Război Mondial și a obligației de a plăti reparații uriașe tuturor țărilor afectate [7]. Ocuparea celei mai mari regiuni industriale de către trupele aliate a dus la faptul că Banca Națională a fost nevoită să tipărească bancnote noi. Plățile către veterani și victimele Primului Război Mondial, indemnizațiile de șomaj și o zi de lucru de opt ore – obligații sociale formidabile – au fost o povară grea asupra bugetului. Pentru a-și achita datoriile, guvernul a recurs la înșelăciune: a început să tipărească bani și i-a folosit pentru a cumpăra valută străină, utilizată mai apoi pentru a plăti despăgubirile. Foarte curând apăruseră prea mulți bani care să acopere prea puține bunuri, iar inflația a luat-o razna. În primele șase luni ale anului 1923 au fost emise 17 trilioane de mărci. În tipărirea banilor s-au implicat și tipografiile private, însă capacitatea oricum nu era suficientă.

Hiperinflația a fost una dintre principalele probleme care au cuprins Republica de la Weimar în ultimii ani de existență. În octombrie 1923 rata lunară a inflației a fost de aproximativ 29 500%, adică, cu o creștere zilnică de 20,9%, iar prețurile se dublau la fiecare 3,7 zile.

Salariul muncitorilor ajunsese să fie plătit de două ori pe zi în foi de bancnote netăiate. Bani trebuiau cheltuiți rapid, deoarece până seara se devalorizau. Prețurile mărfurilor au atins niveluri greu de imaginat. O pâine de seară, care înainte de război costa 29 pfenigi (0,29 mărci), la apogeul inflației se vindea cu 430 miliarde de mărci; un kilogram de unt a crescut în preț de la 2,70 mărci la 6 trilioane; o pereche de cizme valora peste 30 de trilioane și așa mai departe. Capetele oamenilor erau umflate de nenumăratele zerouri de pe bani; munca funcționarilor și a casierilor a devenit un iad. A fost nevoie de zeci de mii de tipografi, contabili, casieri, ghișee, agenți de pază, transportatori de bani, ceea ce oarecum a atenuat puțin șomajul. În zilele de salariu angajații aduceau la locurile de muncă valize și rucsaci, pentru a-și ridica salariile, iar apoi se grăbeau către cel mai apropiat magazin, mai înainte ca să se modifice cursul de schimb valutar. Salariile pentru muncitori și angajați erau plătite de două ori pe zi, iar după prima achitare angajații erau eliberați de la muncă pentru o jumătate de oră, astfel încât să poată cumpăra macar ceva. Marca germană și-a pierdut în mare măsură rolul de bani. În calitate de bani erau folosite pe scară largă țigările.

Unele bancnote erau repede înlocuite de altele. La sfârșitul anului 1922 și începutul anului 1923 au fost emise opt tipuri diferite de bancnote de 10 000 de mărci. Se zvonea că doar bancnotele cu ștampilă roșie erau autentice și lumea începuse a le strânge încercând să scape de restul. Când, în mai 1923, Reichsbank a făcut o declarație oficială cu privire la legalitatea tuturor bancnotelor, aceasta nu mai avea nicio semnificație practică, deoarece 10 000 de mărci s-au transformat într-o valoare microscopic de mică. Bancnote cu valoare nominală ridicată începuseră să apară odată la fiecare câteva săptămâni. Când a apărut bancnota de 1 000 miliarde de mărci, puțini oameni se mai deranjau să colecteze restul primit, după ce o cheltuiau.

Particularitatea oricărei hiperinflații constă în faptul că valoarea nominală a banilor este adesea mai mică decât valoarea lor ca material de hârtie. Astfel, sobele erau încălzite cu mărci germane, deoarece era mai ieftin decât cumpărarea lemnului de foc. Bancnotele erau folosite și pe post de tapete pentru încălzirea pereților. Copiii construiau piramide din pachete de bancnote, ca din cuburi etc. Cetățenii au încetat să mai tranzacționeze în numerar, în favoarea schimbului de bunuri. Mulți medici insistau să fie plătiți în cârnați, ouă, cărbune și alte produse similare. Oamenii schimbau o pereche de pantofi, o cămașă și veselă pentru cafea. Lumea trăia de pe o zi pe alta, ca și cum ar fi fost ultima. La teatru, cinema, circ, vizitatorii erau rugați să aducă mâncare în loc de bani (de ex., la teatru prețul locurilor ieftine costa 2 ouă, iar biletele pentru locurile mai scumpe erau estimate la un kilogram de unt; casa de bilete pentru circ anunța că se pot cumpăra bilete cu pâine, cârnați și fructe).

Fig.4. O femeie germană folosește bancnotele pe post de lemne.

Fig.5. Un bancher din Berlin numără stive cu sume mari de mărci.

Deoarece creșterea prețurilor a depășit semnificativ imprimarea banilor, a existat o lipsă constantă de bani. Lipsa acută de bani a fost compensată de circulația valutei străine, în special a dolarului. Cu toate acestea, banii speciali pe hârtie au fost emiși din abundență de către autoritățile locale, bănci, firme, organizații publice și chiar persoane fizice, oferind uneori venituri mari șmecherilor care le tipăreau. Acești bani s-au depreciat împreună cu marca oficială, uneori depășind-o, altele rămânând în urmă. Se consideră că numărul total de tipuri de astfel de bancnote a ajuns la 2000.

Abia în noiembrie 1923, când se dădeau deja peste patru trilioane de mărci germane pentru un dolar, hiperinflația a putut fi controlată. Autoritățile au efectuat o reformă monetară – banii vechi au fost schimbați cu alții noi cu o rată de un trilion la unu.

La început, inflația a crescut treptat: de la 4,2 mărci per dolar, înainte de război, până la 48 de mărci per dolar, la semnarea tratatului. Apoi a accelerat rapid. În prima jumătate a anului 1922 marca se raporta la un dolar prin 320. Până la sfârșitul anului aceasta a scăzut la 7 400 de mărci per dolar american. În cele din urmă, marca a atins uluitoarea valoare de 4,2 trilioane de mărci la un dolar american.

Tabelul 2

Cotația 1 dolar SUA în mărci germane

<i>Data</i>	<i>Mărci pentru 1 dolar SUA</i>
1 ianuarie 1920	50 mărci
1 ianuarie 1921	75 mărci
1 ianuarie 1922	190 mărci
1 iulie 1922	400 mărci
1 august 1922	1 000 mărci
1 decembrie 1922	7 000 mărci
1 ianuarie 1923	9 000 mărci
1 iunie 1923	100 000 mărci
1 septembrie 1923	10 000 000 mărci
10 octombrie 1923	10 000 000 000 mărci
25 octombrie 1923	1 000 000 000 000 mărci
15 noiembrie 1923	4 200 000 000 000 mărci

La sfârșitul anului 1923 marca a fost înlocuită cu o nouă monedă – Rentenmark, care era susținută de ipotecile pe terenuri agricole și industriale. Valoarea Rentenmark a fost fixată la cursul de schimb de 4,2 Rentenmark pentru un dolar american.

Iugoslavia (1991-1994). Un alt exemplu de hiperinflație excesivă se referă la dinarul iugoslav din 1993 și 1995. Hiperinflația în Iugoslavia se atribuie la una dintre cele mai grave crize economice din istoria întregii lumi. Prăbușirea URSS a avut un impact major asupra rolului internațional al Iugoslaviei, producția scăzând dramatic.

În 1992 a fost introdusă o nouă serie de bancnote, formată din bancnote cu valori nominale de 100, 500, 1 000, 5 000, 10 000 și 50 000. În 1993 au fost introduse bancnotele de 100 000, 500 000, 1 milion, 5 milioane, 10 milioane, 50 milioane, 100 milioane, 500 milioane, 1 miliard și 10 miliarde de dinari.

În 1993, din cauza instabilității interne, prăbușirii RSFY, războaielor civile cu musulmanii din Bosnia vecină, croaților catolici și sancțiunilor urmate din partea ONU, hiperinflația în Republica Federativă Iugoslavia s-a ridicat la cel puțin 100 000 de procente, nominalul bancnotelor crescând de peste o mie de ori.

În 1993, printr-o nouă serie de dinari, au fost emise bancnotele cu valori de 5 000, 10 000, 50 000, 500 000, 5 milioane, 50 milioane, 500 milioane, 5 miliarde, 50 miliarde și 500 miliarde de dinari. Consecutivitatea neobișnuită de nominale este asociată cu hiperinflația în Iugoslavia. Bancnota cu cea mai mare valoare nominală aflată în circulație în Iugoslavia a fost de 500 miliarde de dinari (echivalentul a 2 litri de lapte).

Fig.6. Iugoslavia, 1993. Bancnotă de 500 miliarde de dinari iugoslavi.

Cea mai puternică creștere a inflației în acea perioadă a avut loc din octombrie 1993 până la 24 ianuarie 1994, când prețurile au crescut cu 314 milioane % doar într-o lună, echivalentul a 64,6% pe zi, adică prețurile s-au dublat la fiecare 34 de ore, fiind a doua cea mai mare și cea mai lungă din istoria omenirii. Pe întreaga perioadă a inflației, prețurile au crescut cu aproximativ 5 cvadrilioane %.

În ianuarie 1994 a fost emisă o nouă serie de bancnote cu nominalul de 10, 100, 1 000, 5 000, 50 000 și 500 000 și 10 milioane de dinari. Acești bani au fost în circulație doar câteva săptămâni înainte de a fi înlocuiți cu o nouă monedă – noul dinar. Odată cu introducerea noului dinar al RFY în 1994, inflația a fost oarecum încetinită, dar nu stopată.

Turcia (1990-2005). Începând cu 1946, lira turcească a fost atașată dolarului american la o rată de 2,8 lire la 1 dolar SUA, însă în 1970 moneda a început să-și piardă valoarea. Inflația cronică din perioada 1970-2005 a dus la o depreciere puternică a lirei.

Din cauza hiperinflației din Turcia, care a durat din anii 1970 până în anii 1990, lira turcească a fost puternic devalorizată: de la 9 lire per dolar SUA la sfârșitul anilor 1960 la 1,65 milioane per dolar SUA în 2001. De la mijlocul anilor 1970 lira turcească a suferit de inflație cronică:

- 1933 – 1 dolar SUA = 2 lire turcești;
- 1966 – 1 dolar SUA = 9 lire turcești;
- 1980 – 1 dolar SUA = 90 lire turcești;
- 1988 – 1 dolar SUA = 1 300 lire turcești;
- 1995 – 1 dolar SUA = 45 000 lire turcești;
- 2001 – 1 dolar SUA = 1 650 000 lire turcești.

Din 1990 lira turcească a început să se deprecieze cu un ritm mare, ducând la o recesiune pe termen lung a întregii economii a țării. În 1990, un dolar american valora deja 2 500 lire, iar către 2005 costul dolarului ajunsese la 1 350 000 lire.

La sfârșitul lunii decembrie 2004 Parlamentul turc a adoptat o lege, care a permis introducerea unei noi lire, ce trebuia să înlocuiască un milion de lire vechi. De la începutul anului 2005, după o serie de măsuri antiinflaționiste de succes întreprinse de Banca Centrală a Turciei, guvernul a reușit să obțină o inflație sub 10%.

Grecia (1941-1944). Soldul bugetar al Greciei s-a transformat dintr-un surplus de 271 milioane de drahme în 1939 într-un deficit de 790 milioane de drahme în 1940, ca urmare a debutului celui de-al Doilea Război Mondial. Poziția fiscală a Greciei era deja deteriorată când puterile Axei au invadat țara la sfârșitul anilor 1940. Costurile suplimentare ale Greciei impuse de „guvernul marionetă” al puterilor Axei care controla această țară în timpul ocupației includeau sprijinirea a 400 000 de soldați staționați acolo și o indemnizație consistentă datorată ocupanților. În plus, venitul național al Greciei a scăzut de la 67,4 miliarde de drahme în 1938 la 20 de miliarde de drahme până în 1942 (exporturile scăzând dramatic). Cum veniturile fiscale au scăzut, Grecia a recurs la monetizare pentru a plăti cheltuielile menționate mai sus și pentru a acoperi restul deficitului.

Creșterea vertiginoasă a prețurilor a început în aprilie 1941, când trupele germane au invadat Grecia. În timpul ocupației, majoritatea produselor agricole, minerale și industriale au fost folosite pentru a sprijini forțele Axei, în special ale Corpului African. Ca urmare, bunurile produse în Grecia au fost vândute la prețuri foarte mici, iar câștigurile din export au scăzut semnificativ, nemaivorbind de devastarea permanentă a visteriei grecești și de blocajele navale frecvente.

În timpul ocupației germane (1941-1944) Grecia înregistra o inflație de aproximativ $8,55 \times 10^9\%$ (8,55 miliarde %) pe lună (adică, prețurile se dublau la fiecare 28 de ore). În 1943 cea mai mare bancnotă era cea de 25 000 de drahme, iar în 1944 deja de 100 000 000 000 000 de drahme. Unul dintre cele mai grave cazuri de inflație din

istorie a fost înregistrat în Grecia în octombrie 1944. Rata maximă lunară a inflației a fost de 13 800%, în timp ce prețurile se dublau la fiecare 4,3 zile.

Odată cu creșterea prețurilor, trupele ocupante au cerut o creștere a numărului de drahme aflate în circulație. Prin urmare, în 1944 țara se confrunta cu cea mai mare rată a inflației, care era de $3 \times 10^{10}\%$.

Cele mai mari denominări ale monedelor din secolul XX. Pe parcursul existenței, multe țări s-au confruntat cu o inflație puternică, care a dus adesea la deprecierea monedei naționale. În unele cazuri, numărul de zerouri a atins un număr atât de mare, încât abia de se încadra pe bancnote. În astfel de cazuri, statele au trebuit să recurgă la denominarea monedei.

Denominarea este una dintre metodele de reglementare a circulației banilor și de stabilizare a monedei, care presupune schimbarea nominalului bancnotelor și monedelor. Este, de asemenea, o modalitate de a face viața mai ușoară pentru oameni, astfel încât să nu aibă de-a face cu milioane și miliarde în timpul tranzacțiilor zilnice.

Unele țări folosesc denominarea, de exemplu, pentru a accepta o monedă nouă, așa cum a fost cazul euro. Însă, în majoritatea cazurilor, este utilizată în timpul unei crize din țară sau din lume. Prin urmare, mai jos vom vorbi despre denominări, al căror scop a fost eliminarea câtorva zerouri de pe bancnote.

Cea mai semnificativă denominare din lume s-a produs în **Ungaria** în 1946, când pengö a fost înlocuit cu forintul la o rată de 400 octilioane la 1. În acel moment, cel mai mare nominal aflat în circulație era de 10 milioane adpengö sau 20 octilioane (2×10^{27}) pengö, care valora doar 0,0435 dolari. A fost unul dintre cele mai grave cazuri de hiperinflație din istorie.

Dar acesta nu a fost primul schimb de monedă în țară. După Primul Război Mondial, coroana maghiară a suferit și o inflație severă. Prin urmare, folosind un împrumut de la Liga Națiunilor, guvernul l-a înlocuit cu pengö la rata de 12 500:1. Noua monedă a fost legată de aur și a rămas pentru o vreme cea mai stabilă din regiune. Cu toate acestea, Marea Depresie din anii 1930 și cheltuielile ridicate din timpul celui de-al Doilea Război Mondial au devalorizat pengö. Rezervele au fost practic epuizate. Prin urmare, când s-a încheiat războiul, hiperinflația a devenit necontrolabilă, depreciindu-se zilnic cu 400%, iar prețurile crescând de 5 ori.

O altă denominare majoră a avut loc în **Grecia** în 1944, imediat după eliberarea țării de forțele Axei. Din cauza hiperinflației, drachma grecească a fost denominată de 50 de miliarde de ori. Grecia însă mai suferea încă de inflație. A durat câțiva ani până când nivelul acesteia a scăzut la 50% sau mai puțin.

În mai 1954 moneda a fost denominată din nou la o rată de 1 000:1.

Una dintre cele mai semnificative denominări a avut loc în **Germania** după Primul Război Mondial. Până în 1914, moneda națională a țării era marca de aur (Goldmark), legată de etalonul aur. Însă, după război în țară nu a mai rămas metal valoros care să susțină moneda. Marca de aur s-a depreciat și a primit un nou nume – marca de hârtie.

Inflația în țară a atins punctul culminant în 1923, când nivelul său a ajuns la 29 500%. La acea vreme, o bancnotă de 100 trilioane de mărci valora doar 24 dolari.

În noiembrie 1923 marca de hârtie a fost înlocuită cu rentmarca, valoarea căreia era legată de terenurile utilizate în scopuri agricole și comerciale, la cursul de 1 trilion (10^{12}) la 1, deși un an mai târziu a fost introdusă în circulație o altă monedă nouă, Reichsmark. Rentmarca a ajutat guvernul german să stabilizeze situația și să revină la etalonul aur.

În 1992-1994 **Iugoslavia** s-a confruntat cu a treia, cea mai îndelungată perioadă de hiperinflație din istoria lumii. În acea perioadă au avut loc cel puțin patru denominări semnificative.

În 1990, guvernul Iugoslaviei a efectuat o reformă monetară, care prevedea schimbul a 10 000 dinari vechi cu unul nou convertibil. În acel moment, patru state au părăsit Republica Federativă și au început să-și folosească propriile monede.

În 1992 a apărut dinarul reformat, care l-a înlocuit pe cel convertibil la cursul de 1:10. În această perioadă a început să crească hiperinflația, care până în 1993 a ajuns la 1 milion %. Una dintre cauzele acestei creșteri a fost războiul din Bosnia, care a dus la boicotarea de către Organizația Națiunilor Unite. Acest lucru a avut un impact negativ sporit asupra economiei slăbite de război.

În 1993 guvernul Iugoslaviei a introdus un nou dinar, înlocuind precedentul cu o rată de 1 la 1 000 000. Acesta s-a menținut doar trei luni.

În 1994 o altă denominare a înlocuit vechii dinari cu alții noi la o rată de 1:1 000 000 000. Aceasta este considerată moneda cu „cea mai scurtă durată de viață” din câte au existat. La mai puțin de o lună, guvernul iugoslav a emis un nou dinar (novi dinar), care a înlocuit vechea versiune cu o rată de 13 milioane la 1. De data aceasta moneda a fost legată de marca germană.

În final, noul dinar a fost echivalat cu $2,4 \times 10^{30}$ dinari de dinainte de război.

Cea mai mare rată anuală a inflației în **Turcia** din 1995-1996 și 1999-2004 a făcut moneda locală cea mai ieftină din lume.

În cele din urmă, inflația a condus la denominarea în 2005, când vechea liră a fost înlocuită cu una nouă, la o rată de 1 000 000 la 1. În 2009 s-a decis renunțarea la prefixul „nou”. De atunci, moneda națională a Turciei este pur și simplu lira.

Instrumente de investire a mijloacelor bănești pe timp de hiperinflație. Inflația depinde de mai mulți factori de risc și se caracterizează printr-o dezvoltare dificil de prognozat. Pentru a păstra economiile într-o perioadă atât de dificilă, investitorul trebuie să cunoască bine substratul ce stă la baza proceselor apărute și să aleagă instrumentele adecvate pentru investiții eficiente ale fondurilor bănești. Acestea pot fi:

1. Investiții în obligațiuni protejate împotriva inflației – TIPS, corpul fiecărei obligațiuni fiind direct legat de Indicele Prețurilor de Consum și are un randament înalt.

2. Procurarea aurului, care este un mod universal de a proteja investițiile de riscurile hiperinflaționiste. Această metodă de păstrare a puterii de cumpărare a capitalului este cunoscută omenirii de câteva mii de ani.

3. Acțiuni ale unor companii sigure.

Oricare ar fi strategia de investiții, este necesar de a se asigura că portofoliul cuprinde o serie de instrumente de protecție împotriva hiperinflației.

Concluzii

Metodele și instrumentele de combatere a fenomenului hiperinflaționist diferă de la un stat la altul, prezentând interes nu doar pentru teoreticieni și statisticieni, dar și pentru practicieni, pentru a putea preîntâmpina apariția și dezvoltarea acestui tip de inflație.

Referințe:

1. IIFL. *What Are the Different Types of Inflation*, https://www.indiaonline.com/article/news-top-story/what-are-the-different-types-of-inflation-113101402959_1.html [Accesat: 11.12.2020]
2. Federal Reserve Bank of Cleveland. *What Is Inflation?* <https://www.clevelandfed.org/en/our-research/center-for-inflation-research/inflation-101/what-is-inflation-get-technical.aspx> [Accesat: 11.12.2020]
3. BERHNOLZ, P. *Monetary Regimes and Inflation. History, Economic and Political Relationships*, Edward Elgar Publishing, Inc., Northampton, Massachusetts, USA, 2003; ISBN 1 84376 155 6
4. UNTARU, F., PENU, D. *Monedă și management bancar: aplicații și studii de caz*. Ediția a 2-a, revizuită și adăugată. București: Pro Universitaria, 2009. ISBN 978-973-129-383-7
5. NEGREA, N. Fenomenul inflaționist și efectele sale în societatea actuală. In: *Revista Transilvană de Științe Administrative*, VIII, 2002, p.77-86.
6. SACHS, J. *Macroeconomics in the Global Economy*. N.J.1993. 730 p.
7. ФЕРГИУСОМ, А. *Когда деньги умирают. Кошмар гиперинфляции (When Money Dies)*, 2012. 320 с. ISBN 978-985-15-1647-2, 978-1-906964-44-3.

Date despre autori:

Veaceslav BÂRDAN, doctor, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei.

E-mail: veaceslav.bardan@tem.utm.md

ORCID: 0000-0001-8233-0959

Alexandru SCUTARU, doctor, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: alexandruscutaru1965@yahoo.com

Prezentat la 15.12.2020